

JOANNA RAMS

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II, Kraków

OBRAZ BOGA WYŁANIAJĄCY SIĘ Z KONFRONTACJI BEZBOŻNEGO I SPRAWIEDLIWEGO W WYBRANYCH KSIĘGACH STAREGO TESTAMENTU

Słowa kluczowe: bezbożny, sprawiedliwy, postawa, kontrast, napomnienie, przemiana

1. Wstęp. 2. Pra-wzór Bożej sprawiedliwości. 3. Sprawiedliwy a bezbożny w Księdze Przysłów. 4. Odmienny los sprawiedliwego i bezbożnego według Księgi Psalmów. 5. Sprawiedliwy czy bezbożny – efekt wyboru w danym momencie (koncepcja Księgi Ezechiela). 5. Zamyśl Boga uwidaczniający się w ocenie ludzkich postaw

1. WSTĘP

Każda z ksiąg Starego i Nowego Testamentu stawia sobie za cel poznanie Boga, które dokonuje się przez jasne zarysowanie granicy między pojęciami dobra i zła oraz wyraziste zdefiniowanie ich przez wzgląd na potrzeby czytelnika. Często stosowanym narzędziem kształtującym te pojęcia na kartach Biblii jest narracja. Obok niej pojawia się forma charakterystyki danej postawy przez ukazanie jakiejś formy specyficznego dla niej działania. Pozwala to odbiorcy na utworzenie zestawienia przymiotników, które charakteryzują człowieka dobrego i człowieka złego. Człowiek dobry jest określany jako prawy, wierny, a przede wszystkim sprawiedliwy. Z kolei człowiek zły to grzeszny, niegodziwy, nieprawy, występny. Słowem: żyjący bez Boga, bezbożny.

2. PRA-WZÓR BOŻEJ SPRAWIEDLIWOŚCI

Pojęcie sprawiedliwości jest obecne w całej Biblii. Treść poszczególnych ksiąg bardzo często wskazuje ją jako szczególną i wybitną właściwość Boga¹. Jako cecha boska musiała zaskakiwać ludzi żyjących kilka tysięcy lat temu, w społe-

¹ Por. A.M. Sicari, *Sprawiedliwość Boża w Starym Testamencie*, *Communio* 1 (1981), nr 1–2, 54; więcej patrz: T.M. Dąbek, „Pan jest sprawiedliwy i sprawiedliwość kocha” (*Ps 11, 7*). *Sprawiedliwość – uczciwość – przyzwoitość w Piśmie Świętym*, Kraków 2014, 11–42.

czeństwie ukształtowanym przez politeizm oraz antropomorficzne pojmowanie bogów. Uformowany przez autorów biblijnych obraz sprawiedliwości przynosi ze sobą, poprzez relację człowieka z Bogiem, charakterystykę człowieka sprawiedliwego². W opozycji do niej powstaje też jednolity zestaw cech, które odnosić się będą do człowieka sprzeciwiającego się Bogu, bezbożnego. W licznych opisach te dwa opozycyjne kręgi znaczeniowe są przedstawiane na zasadzie kontrastu. Ten właśnie zabieg ma duży wpływ na rozumienie analizowanych pojęć. Połączenie tych dwóch epitetów jest w logice wypowiedzi biblijnych jednym z najbardziej popularnych zabiegów zarówno literackich, jak i znaczeniowych.

Szczególnie w Starym Testamencie pojęcia „sprawiedliwy” – „fdq” i „bezbożny” – „rś” są wiele razy zestawiane i konfrontowane, czemu towarzyszy staranny opis obu postaw. Cechy te są często wspomniane jedna po drugiej, aby uwypuklić moralną wartość bycia sprawiedliwym jako istotnego warunku prawidłowej relacji z Bogiem. Opis bezbożnego, zestaw określeń opisujących go, ma podkreślić znaczenie ludzkiej prawości. Uważa się powszechnie, że „rś” jest najważniejszym antonimem dla „fdq”³.

Przymiotnik wywodzący się z rdzenia „fdq” występuje w tekstach biblijnych wielokrotnie. Pierwotnego znaczenia tego terminu należy, jak się wydaje, szukać u Fenicjan. Zwraca uwagę fakt, że nazywał on wyjątkowo szlachetne cechy króla, a także bogów. Stawał się określeniem i znakiem szczególnej prawości w zachowaniu⁴.

Rozumienie Bożej sprawiedliwości i życie według jej zasad staje się koniecznością w momencie, kiedy objawienie Boga precyzuje się w izraelskim monoteizmie: „Słuchaj, Izraelu, Pan jest naszym Bogiem – Pan jedynie” (Pwt 6, 4). Dalej idzie prorok Izajasz. Przekazuje słowa Boga o samym sobie: „Ja jestem Jahwe i nie ma nikogo więcej” (Iz 45, 6). Te kategoryczne stwierdzenia stają się nie tylko wyznacznikami faktu, że Bóg jest jeden i jedyny. Bóg staje się naturalnym Prawodawcą, ale również partnerem Izraela w wypełnianiu prawa⁵. Oznacza to również, że wyznaczniki Bożej sprawiedliwości będą determinować sposób postępowania Jego wyznawców. Potwierdzają to opowiadania o działaniach sędziów i królów. Ich postępowanie jest zwykle oceniane w kontekście lojalności i posłuszeństwa wobec Boga (por. 2 Sm 4, 11). Księgi, takie jak: Nehemiasza, Rut czy Estery, całą swoją narrację skupiają na postaci człowieka sprawiedliwego, rozbudowując zarówno akcję, jak i opisy walki wewnętrznej bohatera.

Autorzy, wywodzący się z nurtu judaistycznego, zwracają uwagę, że styl biblijnego obrazowania cechuje bezwzględna uczciwość⁶. W ten sposób powstaje charakterystyka człowieka sprawiedliwego, prawego w postępowaniu, uczciwego i poboż-

² Por. E. Hamel, *Wiara a sprawiedliwość społeczna*, *Communio* 1 (1981), nr 3, 41.

³ Por. W. Węgrzyniak, *Niesprawiedliwy Bóg w Psalmach*, *Verbum Vitae* 26 (2014), 17.

⁴ Por. שִׁדְדָה, w: W.L. Holladay, *A Concise Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament: Based Upon the Lexical Work of Ludwig Koehler and Walter Baumgartner*, *Bible Works* 9.0, pod hasłem.

⁵ J.J. Pudelko, *Bóg jest sędzią sprawiedliwym, który za dobre wynagradza a za złe karze: spojrzenie biblijne*, *Warszawskie Studia Teologiczne* 26 (2013) 2, 43–44

⁶ Por. A.J. Heschel, *Bóg szukający człowieka*, *Kraków* 2013, 334.

nego. Człowieka opowiadającego się po stronie Jahwe i Jego Prawa. Sprawiedliwy żyje w bliskiej zażyłości z Bogiem, chce rozumieć Jego nakazy, wprowadza je w życie. Owocem takiego postępowania, według Biblii, jest zrównoważone, pełne spokoju i dobrobytu życie.

W sposób oczywisty zaistnieć musi przeciwieństwo tak rozumianej sprawiedliwości. Oddaje ją znaczenie słowa „rš”, tłumaczone jako „bezbożny”. T. Brzegowy wyjaśnia znaczenie tego terminu. Pierwotnie słowo to oznaczało osobę, którą są ogłosili winną przestępstwa. Potem zaczęto używać go w odniesieniu do kategorii ludzi, którzy zawinili wobec Prawa i zostali wykluczeni z synagogi⁷. Ujmując najkrócej, jest to postawa ignorująca Boga, a nawet charakteryzująca się działaniem rozmyślnym wbrew Bożemu prawu, na szkodę innych ludzi. Rdzeń „rš” nazywa niegodziwość w myślach i słowach, złe postępowanie nie tylko w stosunku do Boga, ale i do ludzi⁸. Opisy postępowania ludzi sprzeciwiających się Bogu są równie bogate i wyraziste, jak te odnoszące do sprawiedliwości.

3. SPRAWIEDLIWY A BEZBOŻNY W KSIĘDZE PRZYSŁÓW

Najjaskrawiej kontrast analizowanych postaw „fdq” i „rš” uwypukla się w bezpośrednim ich zestawieniu, w obrębie jednego obrazu czy utworu literackiego. Najczęściej występuje to w Księdze Przysłów. Na drugim miejscu, jeśli chodzi o wykorzystanie obu słów w ramach jednego utworu, jest Księga Psalmów. Trzecią pozycję zajmuje Księga Ezechiela. W pozostałych utworach zestawienia są pojedyncze. Przyglądanie się funkcjonowaniu zestawienia omawianych przymiotników zostanie odniesione właśnie do wymienionych ksiąg.

Księga Przysłów jest utworem dydaktycznym, w którym każde zdanie zawiera morał i może istnieć jako samodzielna wypowiedź, niezależna od reszty tekstu. Tak zbudowane jest przysłowie, krótkie zdanie, będące gatunkiem literackim niewielkich rozmiarów. Charakterystyczna jest tu zwięzłość myśli i przekazu oraz właśnie mocno wyakcentowany kontrast dobrego i złego postępowania. Za pomocą kilku słów zarysowana zostaje mądrość życiowa, występująca często jako pouczenie. Z zasady budowa przysłowia ma być celna i łatwa do zapamiętania.

W obrębie tej Księgi zestawienie sprawiedliwy – bezbożny nabiera niezwykle wyrazistego znaczenia. Jak podaje S. Potocki, zestawienia „sprawiedliwy – przewrotny” dominują w rozdziałach 10–15⁹: „Sprawiedliwy nigdy się nie zachwieje, a bezbożni nie będą mieszkać na ziemi” (Prz 10, 30), „Wargi sprawiedliwego znają zyczliwość, a usta bezbożnych przewrotność” (Prz 10, 32).

W sposób bardzo konkretny każda maksyma charakteryzuje przepaść moral-

⁷ Por. T. Brzegowy, *Psalterz i Księga Lamentacji*, Tarnów 2007, 87.

⁸ Por. רשׁוּׁעַ w: R.L. Harris, G.L. Archer Jr., *Theological Wordbook of the Old Testament*, Bible Works 9.0, pod hasłem.

⁹ Por. S. Potocki, *Księga Przysłów: wstęp, przekład z oryginału, komentarz, ekskursy*, Poznań 2008, 106–107.

ną między bezbożnym a sprawiedliwym, np.: „Sprawiedliwy nienawidzi kłamliwego słowa, a przewrotny zachowuje się bezwstydnie i nikkzennie” (Prz 13, 5). Każda też, zdanie po zdaniu, rysuje cechy człowieka wybierającego drogę sprawiedliwości (Prz 11, 5–10). Zestawienia czasowników i przymiotników nie pozostawiają też wątpliwości co do wyznaczników i konsekwencji postępowania bezbożnego: „Dom bezbożnego zostanie zburzony, a namiot prawych rozkwitnie” (Prz 14, 11). Tak wzmocniony kontrast między ich działaniem, który można odnaleźć w Księdze Przysłów, jest przemyślany i zdecydowanie oczekiwany. Celem dydaktyzmu przysłów jest wskazanie cech potrzebnych do podążania „drogą prawych”. O. Plöger wykazał, że w zróżnicowanych zwrotach dominuje jeden motyw: „owocowanie prawości” człowieka sprawiedliwego, dla niego samego i jego otoczenia¹⁰. Także przeciwnie, skutki nieprawości bezbożnego zmieniają jego samego oraz otoczenie, w którym funkcjonuje (Prz 11, 11)¹¹. W ten sposób kształtują się powody, dla których warto przyjąć zalecany przez mądrość i doświadczenie sposób życia.

Inny cel to pobudzenie do szukania właściwej postawy, do dokonania właściwego wyboru. Wizerunek zarówno sprawiedliwego, jak i bezbożnego jest tu statyczny, niezmienny. Stabilizacja tak ujętego zestawienia jest niezbędna. Tworzy ponadczasowe wzorce osobowe i ułatwia wybór właściwej postawy życiowej.

4. ODMIENNY LOS SPRAWIEDLIWEGO I BEZBOŻNEGO WEDŁUG KSIĘGI PSALMÓW

Kolejną księgą, w której funkcjonuje tak statyczny obraz omawianego kontrastu, jest Księga Psalmów. Będąc w rozumieniu literackim liryką, pokazuje ona, podobnie jak poprzednio omówione przysłówia, postawy bezbożnego i sprawiedliwego oraz ich cechy. Robi to za pomocą rozbudowanych opisów sytuacji i zachowań ludzkich. Wszelkie użyte środki stylistyczne uwypuklają jednoznaczność pojęć „rś” i „fdq”.

Psalmista bardzo precyzyjnie mianem sprawiedliwego określa człowieka, który słuca Bożemu słowu i jest wierny przymierzowi zawartemu z Bogiem (Ps 1, 2)¹². Trwa on również we wspólnocie z ludźmi na zasadach określanych przez to przymierze. Odróżnia go to w sposób znaczący od bezbożnego, który nie poważa tego typu relacji, a nawet usiłuje ją unicestwić.

Proces ten jest bardzo widoczny w Ps 1; 11 i 37. Pojawia się tam zestawienie analizowanych terminów. Skrajność postaw jest mocno wyekspozowana. Dzieje się to dzięki porównaniom, epitetom bogatszym niż w Księdze Przysłów. Psalm jako gatunek literacki jest bliski pieśni lub hymnowi. Daje to większe możliwości wyrażenia myśli w sposób opisowy, ewokatywny. Powstające w ten sposób alegorie ułatwiają wyobrażenie sobie tych postaw i wzmacniają ich przeciwstawność. Wszystkie ich cechy stają się dzięki temu intensywniejsze.

¹⁰ Por. T. Brzegowy, *Pisma mądrościowe Starego Testamentu*, Tarnów 2003, 108.

¹¹ Por. tamże.

¹² Por. H. Witczyk, *Psalmy – dialog z Bogiem*, Katowice 1995, 205.

Istotne zdaje się i to, że uwaga autora natchnionego skupiona jest najbardziej na postępowaniu sprawiedliwego. Pojawiają się tu, co trzeba podkreślić, obrazy trudności życiowych, następujących po wyborze właściwej drogi (Ps 11, 2). Konsekwencje dobrego wyboru nie zawsze są jednoznacznie pozytywne jak w przysłowiach. Psalmi idą minimalnie dalej. Wskazują, że postawę człowieka często weryfikuje życie. Powoduje chociażby zniechęcenie (Ps 37). Często to właśnie przysłowiovi „bezbożni” utrudniają życie sprawiedliwemu (Ps 37, 32). Jednak sprawiedliwy okazuje się silny. Postępuje nienagannie. Bezbożny, mimo częściowego powodzenia, skazany jest na klęskę (Ps 37, 38–40). Schemat cech bezbożnego i sprawiedliwego zostaje zachowany.

T. Brzegowy podkreśla w egzegezie Psalmu 1 wyraźne oddzielenie sprawiedliwego od bezbożnego¹³. W tekście dokonuje się to w dwojaki sposób: za pomocą zwrotów negujących oraz opisujących postępowanie właściwe, pozytywne¹⁴. Wers pierwszy jest rozbudowanym poniekąd wyliczeniem niepożądanych postaw. Wprowadzony zostaje motyw zebrania szyderców (Ps 1, 1) jako kontrast do analogicznego zgromadzenia sprawiedliwych (Ps 1, 5)¹⁵. Jest to forma inkluzji, charakteryzującej się pewną cyklicznością, w której autor powraca w puencie do motywu od którego rozpoczął¹⁶. Podobny zabieg zostaje wykonany w wersji krótszej, który już tylko w obrębie wersu 6 (Ps 1, 6) konfrontuje sformułowania „droga bezbożnych” i „droga sprawiedliwych”. Jednocześnie stanowi to puentę utworu i akcent na biegunowość opisywanych postaw. Teologiczna wymowa Psalmu 1 silnie weryfikuje postawę prawych: to ludzie szczęśliwi, którzy przechodzą przez życie, respektując Prawo Pańskie¹⁷.

W Psalmie 11 zostaje ukazana ważna cecha prawego, jest nią zawierzenie Bożej sprawiedliwości¹⁸. Znacząco odróżnia to ufającego od bezbożnika. Wiąże się to z faktem, że sam Bóg jest sprawiedliwy, co skutkuje specjalną więzią, gdyż „prawi zobaczą Jego oblicze” (Ps 11, 7b). Bóg, którego „powieki śledzą synów ludzkich” (Ps 11, 4c) i który „bada sprawiedliwego i złego” (Ps 11, 5a), nie znajduje sprawiedliwości i zaufania w postępowaniu bezbożnego. Retoryka hebrajska stosuje tu termin „nienawidzi” aby określić skrajny kontrast relacji.

Kolejny Psalm 37 ma budowę zbliżoną do Księgi Przysłów. Taki właśnie zamysł autora podkreśla ponumerowanie wersów literami alfabetu hebrajskiego. Każda z tych liter daje też początek oznaczonemu przez siebie wersowi. Jest to specyficzna forma akrostychu. Funkcja dydaktyczna wydaje się szczególnie dochodzić do głosu w obecnym w każdym zdaniu przeciwstawieniu bezbożnego sprawiedliwemu. Z całego Psalterza w tym utworze metoda porównań jest najbardziej widoczna. Postępowanie sprawiedliwego zostaje związane z zaufaniem Bogu (Ps 37, 5), mądrością (Ps 37, 30), szacunkiem do Bożego prawa oraz nienaganną postawą moralną.

¹³ Por. T. Brzegowy, dz.cyt., 87.

¹⁴ Por. tamże.

¹⁵ Por. S. Łach, *Księga Psalmów: wstęp, przekład z oryginału, komentarz, ekskursy*, Poznań 1990, 105.

¹⁶ Por. M. Dahood, *Psalms 1.1–50*, Garden City 1966, 5.

¹⁷ Por. T. Brzegowy, dz.cyt., 90.

¹⁸ Por. S. Łach, dz.cyt., 132.

(Ps 37, 21 i 26). Interesującym odcieniem tego utworu jest pewien paradoks losu, który często stawia prawego wobec trudności życiowych, natomiast człowiek zły ma siłę i władzę (Ps 37, 35)¹⁹. Jest jednak przesłanie, które ma uwypuklić nienaruszalność zestawu cech sprawiedliwego i bezbożnego. Nawet zmienny los i pozorne odwrócenie ról ostatecznie przynosi wygrana człowieka idącego „drogą Pana”.

5. SPRAWIEDLIWY CZY BEZBOŻNY – EFEKT WYBORU W DANYM MOMENCIE (KONCEPCJA KSIĘGI EZECHIELA)

Omówione wcześniej postawy i ich wyrazista charakterystyka znajdują zastosowanie w trzeciej z ksiąg, Księdze Ezechiela. Jest to utwór różniący się funkcją oraz budową literacką od Księgi Przysłów i Psalmów. Za kryterium wspólne z poprzednio omawianymi księgami można przyjąć często pojawiające się, bliskie zestawienie słów sprawiedliwy – bezbożny, w znaczeniu antonimicznym „fdq” – „rš”. Zupełnie inny jest jednak kontekst. Schemat ten pojawia się w momencie, gdy prorok zostaje pouczone o sposobach upominania ludzi odchodzących od Boga (Ez 3, 18–21 i 18, 24–28 oraz 33, 13–19).

Zaznaczyć należy, że Ezechiel niewątpliwie dobrze rozumie wzorce osobowe, uformowane zarówno w prawie zwyczajowym, jak i zwyczajnie w rodzinie²⁰. Traktuje je właśnie jako statyczne, tradycyjne i niezmiennie normy postępowania. Powołuje się na tę wiedzę w rozdziale 18, gdzie ważnym wyznacznikiem staje się osobista odpowiedzialność za grzech²¹. Wywód rozpoczyna się słowami: „Człowiek, jeśli będzie sprawiedliwy, będzie wykonywał prawo i sprawiedliwość” (Ez 18, 5). W wersach kolejnych (Ez 18, 6–8) następuje szybkie i zdecydowane wyliczanie zachowań oczekiwanych od człowieka bogobojnego²². Podobnie scharakteryzowany zostaje człowiek grzeszny (Ez 18, 11–13). Wyliczanie powtarza się jeszcze raz od 14 do 18 w., w formie nieco krótszej. Daje to wzmocnienie efektu obrazu. Oznacza także, że prorok jako syn swojego narodu dobrze znał zwyczajową symbolikę. Była dla niego oczywista i ustabilizowana²³.

Jednakże potem następują wersy 21–24, których akcja, podobnie jak w Księdze Przysłów i w Psalmach, stawia obok siebie pojęcia bezbożności i sprawiedliwości. Tu niepostrzeżenie zachodzi pewna zmiana w ich definiowaniu, charakteryzowaniu człowieka, który do tej pory żył dobrze i tego, którego życie przebiegało z dala od Boga. Dostrzec można dynamiczną zmianę patrzenia na te pojęcia. Zarówno człowiek sprawiedliwy, jak i człowiek bezbożny stają wobec możliwości czy rzeczywi-

¹⁹ Por. G. Boboryk, *Saddiq wobec JHWH na przykładzie wybranych psalmów*, Rocznik Teologiczny, Chrześcijańska Akademia Teologiczna 56 (2014) 1, 16 nn.

²⁰ R. Rumianek, *Orędzie Księgi Ezechiela*. Collectanea Theologica 77 (2007), nr 4, 9–22.

²¹ G. von Rad, *Teologia Starego Testamentu*, Warszawa 1986, 539.

²² Por. J. Jachym, „Sprawiedliwy” według Ez 18, *Łódzkie Studia Teologiczne* 6 (1997), 206–207.

²³ A.S. Jasiński, *Komentarz do Księgi Ezechiela. Rozdziały 11–20*, Opolska Biblioteka Teologiczna, Opole 2009, 198.

stości swojego grzechu²⁴. Wobec konieczności wytrwania w dobrym bądź zmiany złego postępowania. To ich zrównuje. Nie stoją już naprzeciw siebie, ale po tej samej stronie. Nie mają znaczenia ich cechy, a także dotychczasowe wybory i osiągnięcia. Ważne staje się, czy podejmują działanie w sytuacji odstępstwa od prawa, czy chcą i potrafią dokonać zmiany lub wrócić na drogę prawości.

Obraz sprawiedliwego i bezbożnego przestaje być statyczny. Staje się dynamiczny, niejednoznaczny, nieoczywisty i dyskusyjny. Błąd wyboru właściwej postawy, a także grzech jest możliwy dla obu typów ludzkich. Zarówno sprawiedliwy, jak i grzesznik mogą zostać postawieni w sytuacji upomnienia wobec ich złego postępowania. Wyznacznikiem jest tu ich pozycja i postępowanie wobec Boga oraz ludzi. Oznacza to, że i wzorcowy „sprawiedliwy” może potrzebować nawrócenia.

Ciekawy efekt daje zestawienie wersów 21–22: „A jeśli by występny porzucił wszystkie swoje grzechy, które popełniał, a strzegł wszystkich moich ustaw i postępowałby według prawa i sprawiedliwości, żyć będzie, a nie umrze; nie będą mu poczytane wszystkie grzechy, jakie popełnił, lecz będzie żył dzięki sprawiedliwości, z jaką postępował” z wersem 24 : „A gdyby sprawiedliwy odstąpił od swej sprawiedliwości i popełniał zło, naśladować wszystkie obrzydliwości, którym się oddaje występny, czy taki będzie żył? Żaden z wykonanych czynów sprawiedliwych nie będzie mu poczytany, ale umrze z powodu nieprawości, której się dopuszczał, i grzechu, który popełnił”. Uważna obserwacja budowy tekstu pokazuje wyraźny schemat logiczny. W obu przypadkach mowa jest o człowieku, który żył według jakiegoś modelu i zmienił go całkowicie. Zmiana przynosi pewne konsekwencje. Cała egzystencja zostaje przeobrażona mocą jednej decyzji człowieka. W obu też przypadkach przestają się liczyć realia „starego” życia. Różnica polega na tym, iż w pierwszej wersji istotą życia było zło. Decyzja o nawróceniu uratowała człowieka od ostatecznego upadku i, co więcej, usprawiedliwiła wszystkie dotychczasowe błędy. Drugi kazus to życie dobre i przykładowe. W pewnym momencie mechanizm złego wyboru doprowadza do grzechu, który niszczy człowieka i jego pozytywne osiągnięcia.

Ciekawe, iż nie zachodzi tu ocena moralna analizowanych postaw. Pojawia się tylko pewna „instrukcja” zawarta w prostym komunikacie: jeśli jakkolwiek człowiek schodzi z drogi właściwej – trzeba go upomnieć. Celem zabiegów proroka ma być ocalenie życia i sprawiedliwego, i bezbożnego. Ezechiel nie wskazuje żadnej z postaw jako ostatecznej. Nie wartościuje, nie ocenia. Nie zastanawia się, co skłoniło człowieka prawego do zejścia z właściwej drogi. Najważniejsze jest zachowanie się w sytuacji napomnienia. Sprawiedliwy i bezbożny w sposób równy stają też wobec możliwości wyboru postawy. Dostają podobne zadanie. Dynamizm tej decyzji niweczy posągowość obrazu sprawiedliwego. I on może, w słabości ludzkiej, wejść na drogę sprzeciwu wobec Boga. Zaskakujące staje się to, że jego dotychczasowa sprawiedliwość nie chroni go od przyszłych błędów.

W cytowanym fragmencie Księgi Ezechiela nie ma rywalizacji między postawami ludzkimi. Jest natomiast bardzo wyrazisty kontrast między wyborami i ich konsekwencjami. Ezechiel unika oceny i klasyfikacji. Wskazuje na rangę wyboru w ży-

²⁴ Por. J. Homerski, *Księga Ezechiela: wstęp, przekład z oryginału, komentarz, ekskursy*, Poznań 2013, 72–73.

ciu. Dynamizm różnicy pomiędzy bezbożnym a sprawiedliwym polega na tym, że w każdej chwili mogą się oni zamienić rolami. I znowu, w każdej chwili, gdy dokonają się poznanie, zrozumienie błędów, może nastąpić kolejna przemiana w ich życiu.

Tak właśnie wygląda oryginalność obrazu sprawiedliwego i bezbożnego w dziele Ezechiela oraz omówionego wcześniej klasycznego kontrastu. Traci on tu swoje znaczenie. Oczywiście statyka wcześniejszych obrazów była nieodzowna, aby uwypokreślić tę mobilność postaw. Ich dynamika jest dużo bliższa rzeczywistości ludzkiego życia. Zmianę podkreśla zrównoważenie postawy proroka wobec tych, których upomina. Każdy człowiek, w każdej chwili, może się stać bezbożnym lub sprawiedliwym. Jest to kwestia reakcji na słowo Boże, umiejętności słuchania ostrzeżeń i nauk. Ważna okazuje się chęć autorefleksji i przemiany. Autor Księgi przewartościował cały wizerunek „fdq” – „rś”. Uczynił go bardziej życiowym. Uznał, że posągowość klasycznej postawy biblijnej i jej pedagogika kształtuje pewne obrazy, jednak zwyczajne postawy życiowe nie są tak niewzruszone i jednoznaczne. Prorok daje nadzieję, że każdy ma drogę ocalenia. Trzeba tylko zaufać Słowu.

I jeszcze jedna uwaga na koniec. Wspomniane wyżej zestawienie wersetów oddziela w tekście w. 23. Jest to pytanie, które stawia człowiekowi Bóg: „Czyż tak bardzo mi zależy na śmierci występnego – wyrocznia Pana Boga – a nie raczej na tym, by się nawrócił i żył?” (Ez 18, 23). Sugeruje, że wobec rzeczywistości grzechu nie ma sprawiedliwego i bezbożnego. Jest człowiek, którego wolna wola decyduje. Bóg nie pozwala sobie na odebranie tego prawa swemu stworzeniu. Prosi jednak: „Odrzućcie od siebie wszystkie wasze przestępstwa, którymi sprzeniewierzyliście się! Uczyńcie sobie nowe serce i nowego ducha! I dlaczego umieracie, domu Izraela” (Ez 18, 30).

6. ZAMYŚL BOGA UWIDACZNIAJĄCY SIĘ W OCENIE LUDZKICH POSTAW

Przywołane teksty, a w nich konfrontacja postawy sprawiedliwego i bezbożnego, pokazują szczerść i prawość intencji Boga. Podaje On człowiekowi ponadczasowy klucz do poznania siebie poprzez refleksję nad postawami i wydarzeniami. Droga, której etapami są napomnienie, słuchanie i zrozumienie, prowadzi do transformacji człowieka. Konsekwencją jest dojrzała postawa wiary. Człowiek poznaje swojego Boga jako skutecznego obrońcę, cierpliwego i wyrozumiałego, stabilnego w decyzjach. Uczy się Mu ufać i sam jest pewien Jego zaufania.

BIBLIOGRAFIA

- Boboryk G., *Saddiq wobec JHWH na przykładzie wybranych psalmów*, Rocznik Chrześcijańska Akademia Teologiczna 2014 nr 56, 5–26.
Brzegowy T., *Psalterz i Księga Lamentacji*, Tarnów: Biblos 2007.
Brzegowy T., *Pisma mądrościowe Starego Testamentu*, Tarnów: Biblos 2003.
Dahood M., *Psalms 1.1–50*, Garden City: Doubleday & Company 1965.

- Dąbek T.M., „*Pan jest sprawiedliwy, kocha sprawiedliwość*” (*Ps 11, 7*): *Sprawiedliwość – uczciwość – przyzwoitość w Piśmie Świętym*, Kraków: Uniwersytet Papieski Jana Pawła II Wydawnictwo Naukowe 2014.
- Hammel E., *Wiara a sprawiedliwość społeczna*, *Communio* 1 (1981), nr 3, 39–51.
- Heschel A.J., *Bóg szukający człowieka*, Kraków: Esprit 2013.
- Holladay W.L., *A Concise Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament: Based Upon the Lexical Work of Ludwig Koehler and Walter Baumgartner*, *Bible Works* 9.0.
- Homerski J., *Księga Ezechiela: wstęp, przekład z oryginału, komentarz, ekskursy*, Poznań: Pallottinum 2013.
- Jachym J., „Sprawiedliwy” według Ezechiela 18, *Łódzkie Studia Teologiczne* 6 (1997), 197–208.
- Jasiński A.S., *Komentarze do Księgi Ezechiela*, rozdziały 1–10; 11–20; 31–39; Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego 2005, 2009–2014.
- Łach S., *Księga Psalmów: wstęp, przekład z oryginału, komentarz, ekskursy*, Poznań: Pallottinum 1990
- Potocki S., *Księga Przysłów: wstęp, przekład z oryginału, komentarz, ekskursy*, Poznań: Pallottinum 2008,
- Pudełko J.J., *Bóg jest sędzią sprawiedliwym, który za dobre wynagradza a za złe karze : spojrzenie biblijne*, *Warszawskie Studia Teologiczne* 26 (2013) 2, 41–53.
- Rad G. von, *Teologia Starego Testament*, Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX 1986.
- Rumianek R., *Zbawczy charakter sprawiedliwości Bożej według Ezechiela 9, 1–11*, *Warszawskie Studia Teologiczne* 20 (2007) 1, 21–27.
- Sicari A.M., *Sprawiedliwość Boża w Starym Testamencie*, *Communio* 1 (1981), nr 1–2, 49–66.
- Węgrzyniak W., *Niesprawiedliwy Bóg w Psalmach*, *Verbum Vitae* 26 (2014), 15–32.
- Witczyk H., *Psalmy – dialog z Bogiem*, Katowice: Księgarnia św. Jacka 1995.

THE IMAGE OF GOD EMERGING FROM A CONFRONTATION BETWEEN THE UNRIGHTEOUS AND RIGHTEOUS IN SELECTED OLD TESTAMENT BOOKS

Summary

Justice is a difficult concept. Its description is present in almost every chapter of the Bible. It has various aspects. However, the basic message is that justice comes from God and it leads towards Him.

The purpose is to become a righteous man who is formed by God's Justice. By repeating this adjective, the Bible defines this attitude and contrasts it with the picture of a wicked man and impiety itself. This can be observed mainly in the Book of Proverbs and in the Book of Psalms. A simple structure of proverbs allows us to notice the contrast between a wicked and pious man. A similar structure of psalms makes it possible to compare both concepts. Selected parts of the Books define those contrasting attitudes. This leads us to predictable conclusions.

Some interesting phrases can be observed in the Book of Ezekiel. The author avoids static concepts and the final classification of a righteous man who will never become a sinner. The prophet knows those attitudes. He is interested how man can change. He wants to know if man can hold on to such attitude. The narration of the Book does not contrast both attitudes but it challenges and evaluates them.

Key words: unrighteous, righteous, attitude, contrast, admonition, change

Nota o Autorze

Joanna RAMS – studentka V roku teologii na UPJPII w Krakowie, magistrantka na seminarium z egzegezy Starego Testamentu; zainteresowania badawcze: profetyzm starożytnego Izraela, historia biblijna, lingwistyka semicka.